

Perjantain jalanjäljissä

Hän oli uljas ja komea kaveri, erittäin sopusuhtainen, vahva ja suorajäseninen, kaikin tavoin hyvin muodostunut ja kookas muttei ollenkaan lihava mies. Lähtään hän oli noin kaksikymmentäkuusivuotias. Kasvonpiirteetkin olivat hyvät ja kertoivat tasaisesta ja kyräilemättömästä luonteesta, mutta jotakin hyvin miehekästä niissä silti oli; varsinkin hänen hymyillessään kasvoissa näytti olevan jopa eurooppalaista pehmeyttä ja lempeyttä. (...) Hänen ihonsa ei ollut aivan musta, vaan hyvin tumman ruskea – ei ollenkaan sellainen ruma inhottavan kellanruskea kuin (...) eräillä muilla amerikkalaisilla alkuasukkailla. (...) Aivan ensimmäiseksi ilmoitin, että hänen nimensä tulisi olemaan Perjantai sen päivän muistoksi, jona pelastin hänen henkensä. Opetin hänet myös sanomaan 'päälikkö' ja tein tiettäväksi, että se oli oleva minun nimeni..."

Näin kuvailee kirjailija ja nykyaikaisen lehtireportaasin isä Daniel Defoe (1660-1731) Robinson Crusoeensa uutta saaren tulokasta, jonka Robinson pelasti toisten villien ihmissyönniltä. Defoen alun perin vuonna 1719 ilmestynyt teos suomennettiin äskettäin lyhentämättömänä versiona (Otava 2000). Yli 700 sivun mitaista, monin paikoin turhanpäiväiseltä tuntuva ja jaarittelua lukiessaan ymmärtää hyvin miksi teosta on sittemmin lyhennetty reippain ottein. Eräs "puolet pois" -linjan kannattajista oli valistusfilosofi Rousseau, joka kyllä muutoin ylisti kirjaa lasten parhaaksi kasvattajaksi.

Tämän Tiedotustutkimuksen numeron teemana on "toiseus". Toiseudesta puhuminen on perinteisesti liittynyt antropologiseen diskurssiin ja siihen kuinka länsimainen kulttuuri kohtaa ei-länsimaisen kulttuurin toiseuden. On olemassa jokin normaali ja hyväksytty (me) ja tähän vertautuva epänormaali, outo, kielteinen (ne, toiseus). Antropologisen toiseuden kohtaamisesta Defoen Robinson Crusoe on hyvä esimerkki. Robinson on länsimaisen valistuksen järkevyyden, kurinalaisuuden ja moraalaisuuden ruumiillistuma. Tätä vasten piirtyy sitten ihmissyöntiä harjoittavien villien karibien toiseus. Karibialta syntyisin oleva Stuart Hall erittelee mielenkiintoisesti juuri karibialaisuutta koskevaa diskursiivista tuotantoa tuoreessa Identiteetti -teoksessaan (Vastapaino 2000). Minulla oli viime keväänä tilaisuus kysyä

Hallilta miksi Robinsonia ei mainita tuossa tarkastelussa ja vastaus kuului: kirjan tämä osuus kuului alkuaan Open Universityn jatkokurssiin, ja Defoen Robinsonista puhuttiin kuulemma kylliksi jo peruskursilla.

Robinsonissa toiseutta edustaa myös seksuaalisuus, joka tyystin puuttuu päähenkilön hahmosta. Ei ihme, että kirjailija Michel Tournier tekee omissa robinsonadeissaan päähenkilöstä hyvinkin seksuaalisen, lihallisen ja jopa liejussa porsaana rypevän olennon. Robinsonia lukiessa nähdään, että valistuksen 1700-luku oli toiseutta nykypäivän nautintokeskeiseen kulttuuriin verrattuna. Tänä päivänä olisi aika epäuskottavaa esittää, että mies vietti 28 vuotta autiolla saarella ilman, että minkäänlaisia lihan himoja ilmaantui. Nykyään arvuuteltaisiin missä määrin arvon herra Crusoe harrasti sodomiaa ja mitä hän puuhastelikaan Perjantain kanssa.

Defoen tekstissä myös naiset ja lapset edustavat toiseutta, josta aikuinen järkipäinen mies ei ole kiinnostunut. Defoelle nainen on niin vähäarvoinen olento, että hän näyttää Crusoen yhdessä sivulauseessa – tietysti vain perillisen tuottamisen tarkoituksessa – ja toisessa sivulauseessa hän antaa vaimon ohimennen kuolla kupsahtaa. Samaan tapaan Perjantai saa eräässä kahakassa surmansa, vaan eipä Crusoe anna mokoman häiritä mielenrauhaansa.

Kuten Hallin kirjastakin ilmenee, toiseudessa on kyse identiteetti-problematiikasta. Minuutta vastassa on ei-minuus, erilaisuus, toiseus. Identiteetti -termin pohjana on samuutta ja samanlaisuutta tarkoittava sana (lat. *identitas* = samuus). Ei voi puhua samanlaisesta ja samuudesta, ilman että implikoidaan myös eron ja erilaisen mahdollisuus. Kun samastutaan johonkin ryhmään, niin samalla erottaudutaan toisista. Muistakaamme, että Saussuren semiotiikassa merkki saa identiteettinsä vain sen perusteella miten se erottuu toisista järjestelmän merkeistä. Toinen kiinnostava viite on retoriikan tutkimuksen klassikon Kenneth Burken toteamus, että identifikaation (me-ryhmän) tuottaminen on perustavinta kaikessa puhuttelussa: me suomalaiset (ei-ruotsalaiset), me veronmaksajat (ei-sosiaalipummit), me länsimaiset (ei islamilaiset jne.)...

Toiseuden pohdinta filosofiassa juontaa juurensa toisen minän (alter ego) ongelma. Filosofiassahan toinen ihminen redusoidaan usein minän tiedolliseksi objektiksi, jolloin on kyse siitä millaisena minä havaitsen ja koen tuon toisen omalta kannaltani. Fenomenologiseen perinteeseen lukeutuva Emmanuel Levinas kritisoi oppi-isäänsä Husserlia tällaisesta redusoinnista. Levinas vaati, että toisen ihmisen radikaali toiseus ja subjektiivisuus on tunnustettava. Toinen on kerta kaikkiaan transsendentaalinen asia, joka ylittää ja on aina enemmän kuin mitä minä voin ikinä tiedollisesti tavoittaa. Toisen transsendenttiuden tunnustaminen on Levinasin mukaan kaiken etiikan perusta. Myös Martin Buber (*Sinä ja minä*, WSOY 1993) ja Michael Theunissen (*Der Andere*, 1965) ovat pohtineet näitä asioita.

Identiteetin ja erilaisuuden, meidän ja niiden, samanlaisen ja toisenlaisen ongelma näyttäytyy kaikessa representaatiossa, tietenkin myös tiedotusvälineiden viestinnässä. Tämänkertaisessa Tiedotustutkimuksessa Jaana Hujanen ja Sari Pietiläinen tarkastelevat artikkelissaan miten 'meidän' ja 'toisten' identiteetit rakentu-

vat suomalaisten sanomalehtien journalistisissa teksteissä; erityisesti kiinnostuksen kohteina on erottelu alueen tai paikan perusteella sekä etnisyyden perusteella. Muistamme, että erottelulla maaseutuun ja kaupunkiin oli aikamoinen merkitys esimerkiksi viime presidentinvaaleissa. Pertti Vehkalahden aiheena on työttömien ja työttömyyden tuottaminen toiseudeksi sanomalehtien palstoilla. Päivi Heikkilä-Halttunen pohtii lasten- ja nuortenkirjallisuuden suhdetta valtajulkisuuteen eli ”aikuisen julkisuuteen”, ja Anna Mäkelä kuvaa seksuaalisen väkivallan uutisointia.

Lopuksi vielä tiedoksi, että Tiedotustutkimuksen toimituskunnassa tapahtuu muutoksia. Nykyinen päätoimittaja Erkki Karvonen ja toimitussihteeri Pertti Näränen ovat olleet lehdenteon vetovastuussa pari vuotta lukuisten muiden velvoitteidensa ohella. Nyt väsymys käy jo kypäliin ja on tullut aika vaihtaa uusia voimia valjakon keulille. Tätä kirjoitettaessa on muuten perjantai ja rankan työputken jälkeen toivomme jo viikonlopun lepovuoroa tulevaksi. Vanhasta toimituksesta siirryttyä uuteen toimituskuntaan koko joukko päteviä henkilöitä, joten traditio ei pääse katkeamaan. Uuden toimituksen lopullinen koostumus ja työnjako ei ole tätä kirjoitettaessa vielä aivan selvinnyt. Poisjäävät toimituksen jäsenet kiittävät lukijoita ja avustajia. Lehden levikki on notkahduksen jälkeen taas oikein reippaassa nousussa. Toimituksen erityinen kiitos kohdistuu toimitussihteeri Pertti Näräselle, jonka osaavasta ja tarmokkaasta työstä lehden ilmestyminen on hyvin olennaisesti riippunut.